

Steunpunt
Cultureel
Erfgoed
Noord-Holland

Regie op historische waterstructuren

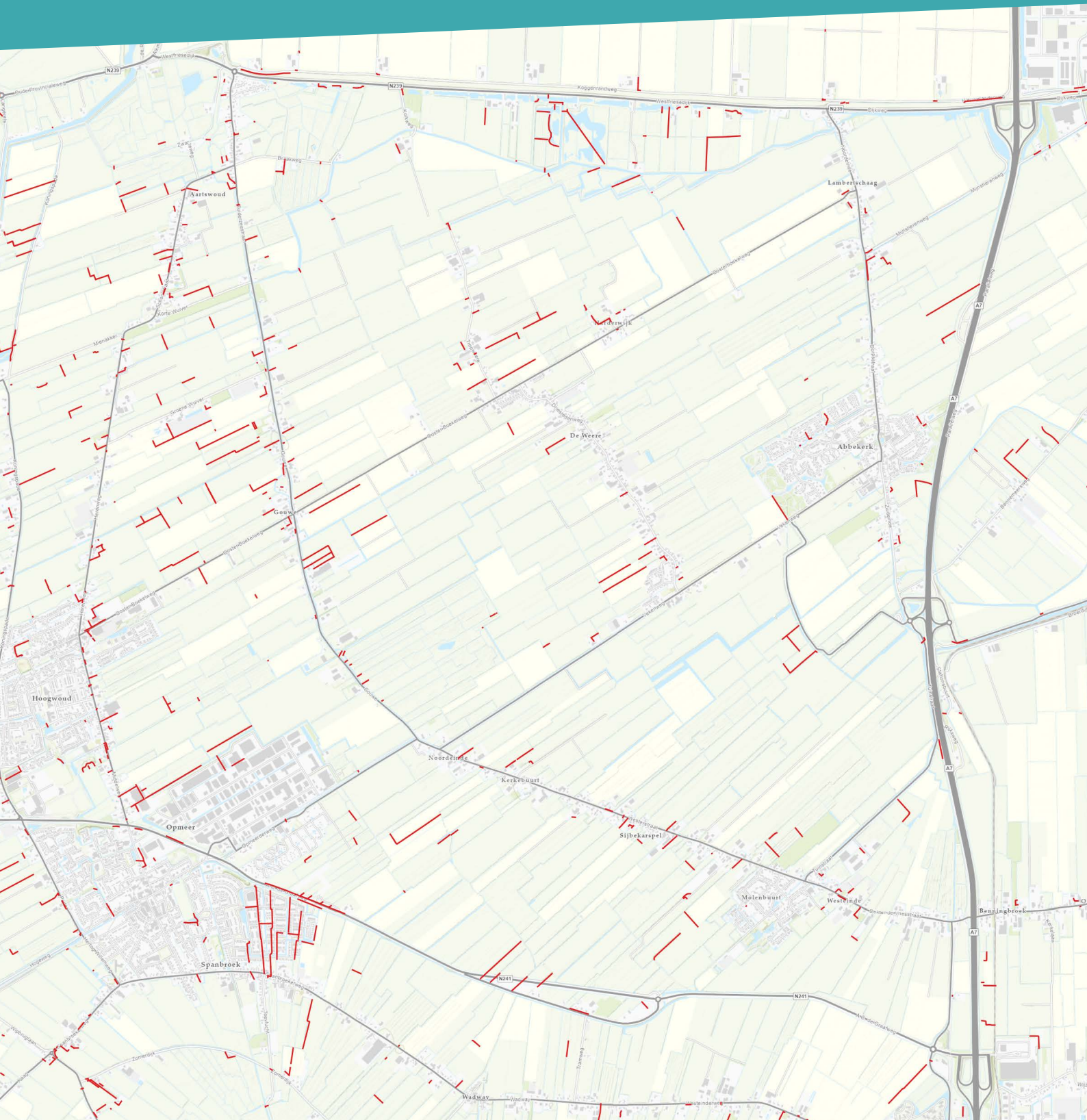
Handreiking voor Noord-Hollandse gemeenten

Februari 2025

Inhoud

Inleiding	5
1. Wettelijk kader voor het dempen van waterstructuren	11
1.1 Vergunning door het waterschap	11
1.2 Vergunning door de gemeente	15
1.3 De praktijk: twee vergunningen	17
2. Inrichting van het omgevingsplan	19
2.1 Regels voor de hele gemeente of per deelgebied	19
2.2 Regels: verbod, vergunningplicht of voorwaarden	20
2.3 Advies	20
3. Inventariseren, waarderen en afwegingskader	23
4. Een paar tips	27
Noten	28
Bijlage: Waarderingsystematiek door de gemeente Súdwest-Fryslân	29
Colofon	31

In tien jaar tijd (2013-2023) zijn vele sloten gedempt of aanzienlijk verbreed, zoals hier in de omgeving van Hoogwoud, Opmeer en Abbekerk. Het verkavelingspatroon stamt grotendeels uit de vroege middeleeuwen en is kenmerkend voor het landelijk gebied. In het rood de sloten die de laatste tien jaar zijn gedempt of aanzienlijk verbreed

Inleiding

Watererfgoed is een breed begrip en omvat onder andere waterstaatkundige bouwwerken en landschappen met historische waterstructuren, die van belang zijn voor de identiteit van ons mooie Noord-Holland. Deze handreiking gaat over die historische waterstructuren, zoals verkavelingspatronen, grensloten, molensloten, dobben, wielen en boezemgebieden. Soms staan die waterstructuren in directe relatie met gebouwd erfgoed, zoals een molen of sluis, maar soms ook niet. Dit type erfgoed is kenmerkend voor het Noord-Hollandse landschap, maar in de praktijk is niet iedereen daarvan op de hoogte en wordt lang niet altijd zorgvuldig met deze karakteristieke landschapsstructuren omgegaan. Gemeenten hebben vaak vragen over het vergunnen van het dempen van bijvoorbeeld slootjes, want het is vaak onduidelijk wanneer een demping wel of niet wenselijk is en/of juridisch is toegestaan. Deze handreiking biedt hier duidelijkheid over.

Een vergelijking van het verkavelingspatroon in onze provincie van 2023 met dat van tien jaar eerder laat zien dat in die periode op grote schaal waterstructuren zijn gedempt of (ter compensatie van het aantal kubieke meters) aanzienlijk verbreed. Overal in de provincie wordt het verkavelingspatroon gewijzigd, zowel in veengebieden als zand- en kleigebieden, in rurale en urbane gebieden, in agrarische en natuurgebieden en zelfs gebieden met een Unesco-werelderfgoedstatus. De vele afzonderlijke initiatieven tellen op tot grote veranderingen van het landschap. Als het dempen van de waterstructuren in dit tempo blijft doorgaan, dan verandert het Noord-Hollandse landschap de komende decennia drastisch. Het is een stille ruilverkaveling.

Deze handreiking is bedoeld om gemeenten handvatten te bieden om hun historische waterstructuren te inventariseren, te waarderen en, indien gewenst, op passende wijze te beschermen.

Waarom zijn dempingen ongewenst?

Historische waterstructuren vertellen het verhaal van de ontstaansgeschiedenis, ingebruikname en de inrichting van het natuurlijke landschap door de mens. Ze bieden een schat aan informatie over het verleden. Zo bepalen de sloten in een groot deel van Noord-Holland de vaak eeuwenoude perceelsgrenzen. Het patroon van de sloten, de verkaveling, verschilt sterk per landschapstype – en hangt samen met de

Deze handreiking gaat over dempingen, maar ook over het onzichtbaar worden van waterstructuren door bijvoorbeeld het aanbrengen van (soms zeer lange) duikers. Dat gebeurt in de Haarlemmermeer veelvuldig bij kavelsloten langs de polderlinten en voetsloten langs de ringdijk, of zoals hier in de Purmer. Door de aanleg van deze dam met duiker verliest de waterstructuur aan beleefbaarheid.

bodemsoort, maar ook met natuurlijke omstandigheden. Zo bepaalden het bodemreliëf en oude riviertjes de locatie en richting van perceelsgrenzen. De verkavelingspatronen worden vaak doorsneden door andere historische waterstructuren, zoals afwateringskanalen (weteringen) en boezemgebieden. Die herinneren aan zowel het strategisch gebruik van water als de uitdagingen voor het waterbeheer. Latere ontwikkelingen, zoals ruilverkavelingen en landinrichtingsprojecten brachten allerlei veranderingen aan in de waterstructuren en de verkavelingspatronen, maar toch zijn ze nog altijd bepalend voor de inrichting van onze leefomgeving.

De ruimtelijke kwaliteit is gebaat bij de herkenbaarheid en beleefbaarheid van deze structuren. Zo blijft de belevingswaarde van het landschap intact: landschapstypen verschillen (diversiteit), met hun eigen identiteit en beleefbare schoonheid (harmonie). Daarnaast hebben waterstructuren en verkavelingspatronen gebruikswaarde, door de ruimtelijke samenhang met andere objecten en structuren in het gebied en de schaal van het landschap die zij bepalen, en toekomstwaarde door hun duurzaamheid (goed voorouderschap).

Naast het belang voor de cultuurhistorie en de ruimtelijke kwaliteit hebben waterstructuren ook

belevingswaarde, gebruikswaarde en toekomstwaarde op andere gebieden, zoals waterbeheer, ecologie, recreatie en toerisme, en landbouw. Om water vast te houden, te bergen, bodemdaling te remmen, te voorzien in irrigatiemogelijkheden, te varen of te suppen: de gebruiksmogelijkheden van de Noord-Hollandse waterstructuren zijn schier eindeloos. Vele grote en kleine waterstructuren maken ook deel uit van natuurgebieden (Natuurnetwerk Nederland of Natura 2000) of vormen de ecologische verbindingen daartussen.

Ten slotte kunnen (oude) waterstructuren en -systemen benut worden als oplossing voor nieuwe ruimtelijke opgaven. Zo is er door klimaatverandering steeds vaker sprake van wateroverlast en watertekorten. Herstel van historische waterstructuren biedt oplossingen om bijvoorbeeld tijdens korte hevige regenbuien water te bergen, maar ook om in tijden van droogte de grondwaterstand op peil te houden. Niet alleen grote, ook kleine waterstructuren zoals greppels spelen hierin een rol. Bovendien streven het Rijk en de provincie Noord-Holland naar tien procent méér groen-blauwe dooradering: een groter netwerk van groene en blauwe landschapselementen en -structuren voor meer biodiversiteit en betere waterkwaliteit. In meerdere opzichten is het dempen van waterstructuren kortom ongewenst.

Landschap, verkaveling en landgebruik

Grote delen van Noord-Holland hebben een herkenbaar en soms zelfs nog gaaf verkavelingspatroon, dat de ontstaansgeschiedenis goed laat zien.

De *veengebieden* worden gekenmerkt door een strokenverkaveling met lange smalle percelen. De richting van de percelen vertelt iets over de ontstaansgeschiedenis van het landschap: is het in gebruik genomen vanuit een natuurlijk riviertje of vanaf hoger gelegen gronden? De bewoning schoof vaak met de ontginning van het veen op, dus ook de ligging van oude huisplaatsen is in de verkaveling (het topografisch archief) te achterhalen. Nog steeds staan huizen in veenontginningsgebieden vaak in lijn met de verkaveling en schuin op de weg, de latere infrastructuur. Het kavelpatroon is ontstaan in de tijd van de ontginning van het veen, vaak al in de vroege middeleeuwen. De weteringen en vele andere afwateringskanalen komen uit de eeuwen erna, toen het veen verteerde en de bodem daalde. Het hele patroon van waterbeheer vertelt hoe het bodem- en watersysteem in elkaar zit en hoe op een natuurlijke manier – en later met behulp van wind, stoom, diesel en elektriciteit – water vastgehouden of afgevoerd werd.

In de *kleigebieden* vertelt de blokverkaveling hoe de bewoners de natuurlijke omstandigheden benutten. Ze gebruikten hooggelegen gronden om te wonen (en wierpen daar terpen op) en te akkeren. De laagten werden benut als graaslanden voor het vee en voor hooiwinning. Veel of weinig slootjes werden gegraven waar het nat of iets minder nat was en waar dus zware of lichte klei lag. Tegelijkertijd vormen de perceelsgrenzen van oudsher de eigendomsgrenzen, de natuurlijke afrastering voor het vee én zorgen ze dat de klei minder inklinkt waardoor de bodem minder daalt. De kronkelende sloten herinneren aan oude waterlopen of getijdengeulen uit de tijd dat de kleigebieden nog niet bedijkt waren.

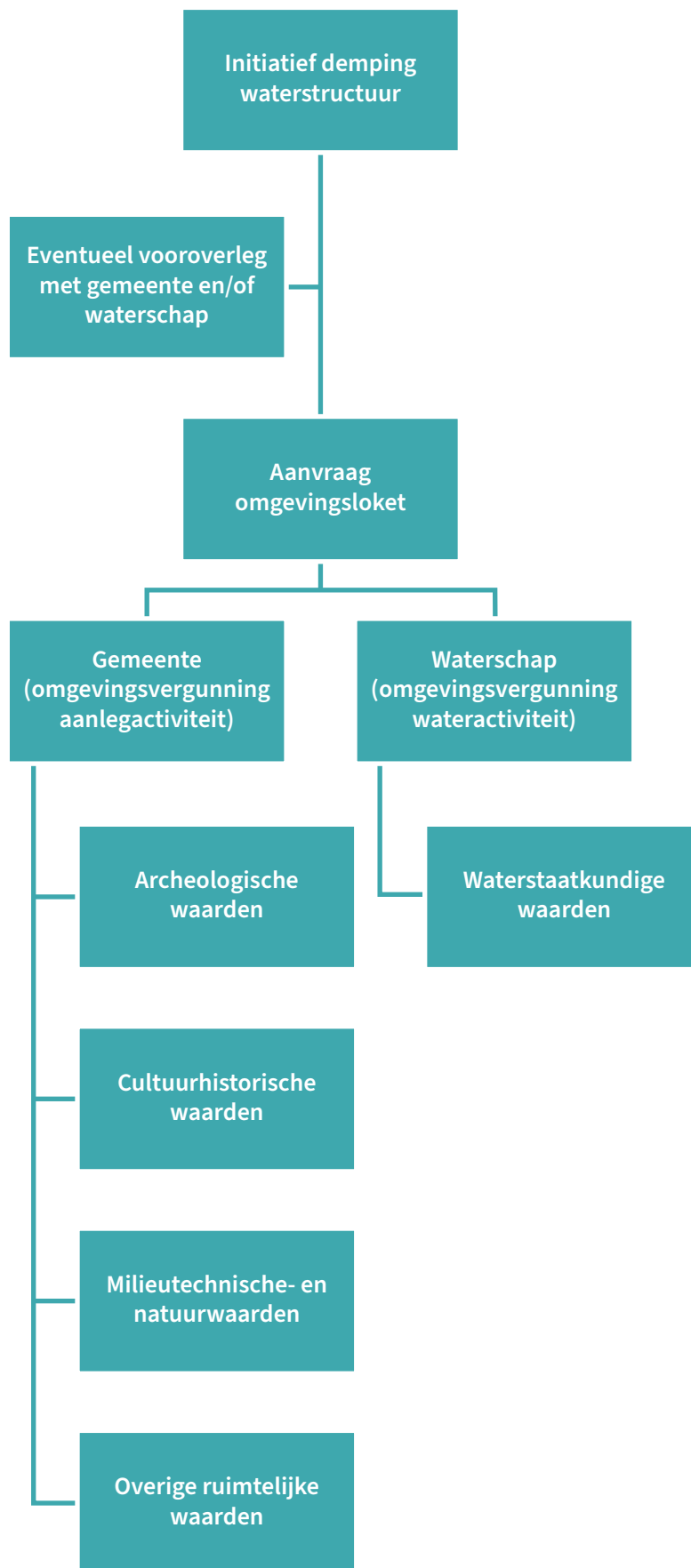

De *droogmakerijen* worden gekenmerkt door een geometrisch verkavelingspatroon dat bedacht is aan de tekentafel. Het verkavelingspatroon in zowel grote als kleine droogmakerijen bestaat uit een middenas, rechthoekige percelen met rechte sloten en vaarten en uit tochten die als herkenbare lijnen in het landschap liggen. Het geheel wordt begrensd door een vaak bochtige ringsloot met ringdijk die rondom de verkaveling ligt.

In delen van Noord-Holland vonden de afgelopen eeuw *ruilverkavelingen en landinrichtingsprojecten* plaats, waarbij waterstructuren en de verkaveling veranderde. Sommige vaarpolders, zoals het Geestmerambacht en het Grootslag waar het landschap ‘uit duizend eilanden’ bestond, veranderden in rijpolders. Op grote schaal werden sloten gedempt en wegen aangelegd. Toch zijn zelfs in deze gebieden landschappelijke structuren bewaard gebleven zoals de hoofdrichting van het verkavelingspatroon. Bovendien heeft de ruilverkaveling lang niet overal in Noord-Holland zo drastisch huisgehouden, en zijn in andere ruilverkavelde gebieden oude water- en verkavelingsstructuren intact gebleven.

De ruimtelijke kwaliteit is gebaat bij de herkenbaarheid en beleefbaarheid van de waterstructuren en verkavelingspatronen. In de Leidraad Landschap en Cultuurhistorie 2018 adviseert de provincie Noord-Holland nieuwe ontwikkelingen met respect voor de landschappelijke karakteristiek (de verkaveling, tochten, vaarten en gangen) en cultuurhistorie in te passen en contrasten zoals tussen veengebied en droogmakerij te benadrukken. Dit kan door bijvoorbeeld de identiteit van de polderlijnen, ringsloten en kaden te versterken en zorgvuldig om te gaan met bestaande waterbouwkundige structuren en constructies, slootstructuren, gemalen, dammen, molenlocaties, tochten et cetera.¹

Wie toetst welke waarden? Overzicht van het vergunningverleningsproces bij een initiatief voor het dempen van een sloot.

1. Wettelijk kader voor het dempen van waterstructuren

Voor het dempen van een waterstructuur dient een initiatiefnemer een vergunningstraject te doorlopen, met een rol voor waterschappen en gemeenten. Het Noord-Hollandse grondgebied is verdeeld onder drie waterschappen: Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier voor Noord-Holland boven het Noordzeekanaal, Hoogheemraadschap van Rijnland voor zuidwestelijk Noord-Holland en Waterschap Amstel, Gooi en Vecht voor zuidoostelijk Noord-Holland.²

De waterschappen zijn verantwoordelijk voor de waterkwaliteit, -kwantiteit, -veiligheid en -doorstroming. En toetsen vergunningaanvragen aan die waarden, op basis van criteria die zijn vastgelegd in hun waterschapsverordeningen. De gemeente is bevoegd gezag voor alle andere waarden van de leefomgeving, zoals natuurwaarden, archeologische waarden en cultuurhistorische waarden.

Voor een initiatiefnemer begint het vergunningverleningsproces bij het Omgevingsloket. Daar wordt duidelijk of een vergunning nodig is voor de activiteit 'dempen' en bij wie een vergunning moet worden aangevraagd. Soms komt de initiatiefnemer alleen uit bij het waterschap, soms bij het waterschap en de gemeente. In dit hoofdstuk komt eerst het proces van vergunningverlening bij het waterschap aan de orde. De activiteit 'dempen' dient daarbij steeds als voorbeeld –maar voor het plaatsen van een duiker geldt een vergelijkbaar vergunningverleningsproces.³

1.1 Vergunning door het waterschap

Als een vergunning nodig is voor het dempen van een waterstructuur, wijst het Omgevingsloket de initiatiefnemer door naar een vergunningaanvraag bij het waterschap. Het waterschap is verantwoordelijk voor de kwaliteit van het water, de bescherming ertegen, de doorstroming ervan en de waterhoeveelheid. Het waterschap beoordeelt de vergunningaanvraag op basis van de regels in hun waterschapsverordening. Als de aanvraag de belangen van het waterschap niet schaadt, verleent het waterschap de vergunning. In sommige gevallen is het dempen van een waterstructuur vergunningvrij.

Vergunningvrij

Een waterschap bepaalt of een vergunning nodig is voor het dempen of aanpassen van de waterstructuur op basis van zijn indeling van de verschillende waterstructuren. Het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier (HHNK) baseert die indeling op het aan- en/of af te voeren oppervlakte grondgebied en/of de bergingsfunctie. Tertiaire waterstructuren zijn hierin wateren die voornamelijk een waterbergende functie hebben. Deze structuren hebben geen grote invloed op de water aan- en afvoer in het watersysteem, denk aan sloten in aaneengesloten natuurgebieden of op het perceel van een particuliere eigenaar. Secundaire waterstructuren hebben een lokale functie voor water aan- en afvoer en waterberging. Primaire wateren zijn van belang voor de aan- en afvoer van water en waterberging op regionaal en polderniveau. Het HHNK hanteert alleen een informatie- en zorgplicht voor het geheel dempen van tertiaire sloten of gedeeltelijk dempen van secundaire sloten.⁴ Het

Beeld uit een vergunningaanvraag. De aanvrager wil de sloot op de gele lijn dempen en ter compensatie de kronkelende randen van het perceel afgraven en een sloot verbreden.

Beeld uit een vergunningaanvraag. De aanvrager wil de rood aangegeven sloten dempen en de sloten in het blauw verbreden.

dempen van een dergelijke waterstructuur is daarmee vergunningvrij voor het waterschap.

Het Waterschap Amstel, Gooi en Vecht (AGV) kent alleen secundaire en primaire sloten en hanteert voor beide bij geheel of gedeeltelijk dempen een vergunningplicht.⁵ Hoogheemraadschap van Rijnland (Rijnland) heeft een vergunningplicht voor dempingen in de kernzone van belangrijk oppervlaktewater. De term ‘belangrijk oppervlaktewater’ verwijst naar de wateren met een cruciale rol bij de aan- en afvoer van water; de ‘kernzone’ is het natte gedeelte van een waterstructuur, zoals vastgelegd in de legger van het waterschap. De ‘beschermingszone’ is de droge zone naast het oppervlaktewater die nodig is voor onderhoud en inspectie. Een demping in Rijnland is vergunningvrij als die plaatsvindt in de kernzone van ‘overig oppervlaktewater’, dat niet gebeurt in de kernzone en beschermingszone van een waterkering, én maximaal honderd vierkante meter water beslaat.⁶

Erfgoed in de vergunningverlening

Het waterschap verleent of weigert een vergunning alleen op basis van de criteria die het heeft vastgelegd in zijn waterschapsverordening. Dat zijn criteria die te maken hebben met de waterkwaliteit, -kwantiteit, -veiligheid en -doorstroming. Het waterschap beoordeelt dus niet of het initiatief invloed heeft op andere waarden van waterstructuren zoals de cultuurhistorische, landschappelijke of ecologische waarden. Sterker nog, de begrippen ‘cultuurhistorie’ en ‘erfgoed’ komen niet voor in de waterschapsverordeningen van HHNK, AGV en Rijnland. Wel moeten regels voor een ‘molenbiotoop’ ervoor zorgen dat maalvaardige (vaak monumentale) molens kunnen blijven bemalen en heeft Rijnland in zijn waterschapsverordening opgenomen dat het bemalingsadvies geen negatieve gevolgen mag hebben voor het archeologisch erfgoed. Dit laatste wordt marginaal getoetst – het is nog niet voorgekomen dat een grondwateronttrekking is geweigerd op grond van archeologisch erfgoed.

Voorbeeld van een demping van een cultuurhistorisch waardevolle structuur. De aanvrager heeft de sloot gedempt op de plek van de rode pijl. Het betreft een oude molensloot die de voormalige molen van water voorzag. De oude molenplaats is aangegeven met de blauwe cirkel.

Buiten de waterschapsverordening om stelde het HHNK in 2011 bij aanwijzing van de Beemster als Unesco-werelderfgoed in samenwerking met de gemeente Beemster – nu gemeente Purmerend – een convenant op voor de bescherming van het unieke slotenpatroon, een van de kernwaarden van het werelderfgoed.⁷ Het uitgangspunt is dat alle sloten die op de kopergravure van Van Berckenrode uit 1643/1644 voorkomen en nu nog bestaan, cultuurhistorisch beschermd zijn. Deze sloten mogen niet zomaar worden vergraven of gedempt – er is altijd toestemming nodig van het HHNK (voor de waterstaatkundige waarden) én van de

gemeente (voor de cultuurhistorische waarden). Dankzij dit convenant is er een nauwe samenwerking ontstaan tussen het HHNK en de gemeente Purmerend rondom de vergunningverlening voor het dempen van sloten in de Beemster.

Het HHNK controleert ook of een aanvraag in een Beschermd Landschap ligt.⁸ Als dat het geval is, attendeert het waterschap de initiatiefnemer in de vergunningverleningsbrief dat hij of zij ook bij de gemeente een vergunning moet aanvragen. Andere waterschappen controleren hier niet op.

Het vergunningstelsel van de gemeente Medemblik

De gemeente Medemblik had in een aantal bestemmingsplannen, waaronder voor het Medemblik Buitengebied, een vergunningplicht opgenomen voor dempingen. Met de inwerkingtreding van de Omgevingswet in 2024 zijn de bestemmingsplannen opgenomen in het tijdelijke omgevingsplan. De vergunningplicht is meestal opgenomen in een aantal bestemmingen, bijvoorbeeld 'agrarisch' en 'natuur' of bij de 'waarde dorpsgezicht' of 'waarde archeologie'.⁹ Zie 26.4.1.c voor de bestemming 'natuur'.

26.4 Omgevingsvergunning voor het uitvoeren van een werk, geen bouwwerk zijnde, en werkzaamheden

26.4.1 Vergunningplicht

Voor de volgende werken, geen bouwwerken zijnde, en werkzaamheden is een omgevingsvergunning vereist:

- a. het ontgronden, af- en/of vergraven, egaliseren, diepploegen en/of ophogen van gronden
- b. het aanplanten en/of verwijderen van bomen en/of houtgewas, alsmede de verwijdering van bodem- en oevervegetaties
- c. het graven en/of dempen, verdiepen en/of verbreden van sloten, vaarten, poelen, en daarmee gelijk te stellen waterlopen en/of -partijen
- d. het verharden en/of het verbreden van bestaande wegen en/of paden en/of het aanbrengen van oppervlakteverhardingen anders dan ten behoeve van het verharden en/of het verbreden van wegen en/of paden
- e. het aanleggen van voorzieningen ten behoeve van het extensief dagrecreatief medegebruik en/of het educatief medegebruik
- f. het aanleggen en/of aanbrengen van oeverbeschoeiingen en/of aanlegplaatsen
- g. het aanleggen van ondergrondse of bovengrondse transport-, energie- en/of communicatieleidingen
- h. het gedeeltelijk verwijderen van karakteristieke gebouwen, voor zover voorzien van de aanduiding 'karakteristiek'.

26.4.2 Uitzonderingen

Het bepaalde in lid 26.4.1 is niet van toepassing op werken en werkzaamheden welke:

- a. het normale onderhoud en/of het normale natuurbeheer betreffen
- b. reeds in uitvoering zijn op het tijdstip van het van kracht worden van dit plan.

26.4.3 Toetsingscriteria a t/m g

De omgevingsvergunningen kunnen slechts worden verleend indien geen onevenredige afbreuk wordt gedaan aan de landschappelijke en de natuurlijke waarden. Voor de in 26.4.1 onder a tot en met c genoemde activiteiten zullen uitsluitend vergunningen worden verleend als de activiteiten worden uitgevoerd in het kader van natuurbeheer.

Initiatiefnemers weten soms niet dat als het waterschap een vergunning verleent, zij mogelijk ook nog een vergunning van de gemeente nodig hebben. Inmiddels informeren alle waterschappen in Noord-Holland de initiatiefnemer hierover in de ontvangstbevestiging van de aanvraag en in de vergunningverleningsbrief (niet langer alleen in de bijlage ervan). Dit is ook noodzakelijk omdat het Omgevingsloket nog niet volledig is ingericht en soms de initiatiefnemer niet het juiste pad in het Omgevingsloket volgt.

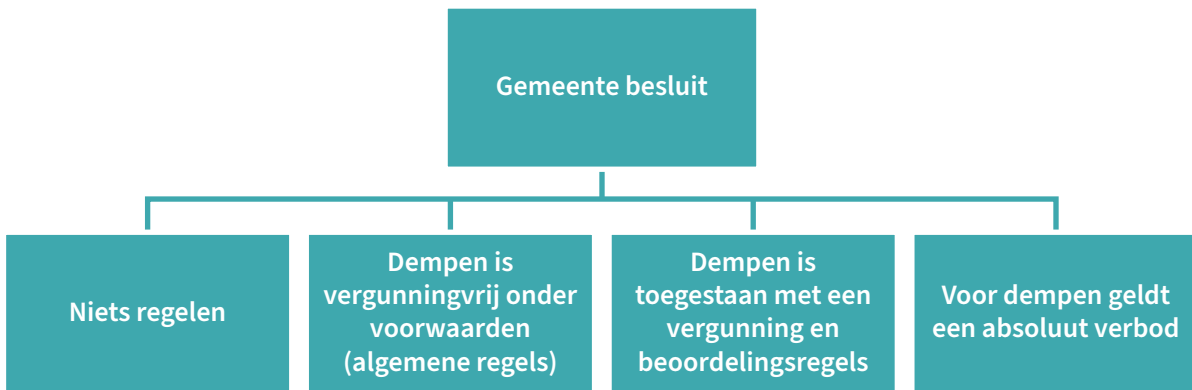
Ter compensatie verbreden

Bij een vergunningverlening voor het dempen van een waterstructuur vereisen de verordeningen van alle Noord-Hollandse waterschappen dat de initiatiefnemer binnen hetzelfde peilgebied ander bestaand water moet verbreden of nieuw water moet graven met ten minste dezelfde oppervlakte. Het HHNK maakt een uitzondering voor dempingen van minder dan 35 vierkante meter oppervlaktewater. Meestal gaat het dempen van een sloot daarom gepaard met de verbreding van een sloot daarom gepaard met de verbreding van een sloot enkele meters verderop. Beide ingrepen hebben

nadelige gevolgen voor de cultuurhistorische waarden van een verkavelingspatroon, dat een heel ander aanzicht krijgt.

1.2 Vergunning door de gemeente

Als een gemeente andere waarden van waterstructuren dan waterstaatkundige waarden wil beschermen – zoals natuurwaarden, archeologische waarden en cultuurhistorische waarden –, dan moet zij daarvoor regels opnemen in het omgevingsplan, denk aan een vergunningsplicht of een meldingsplicht. Alleen dan komt een initiatiefnemer met een aanvraag voor het dempen van een waterstructuur via het Omgevingsloket niet alleen bij het waterschap maar ook bij de gemeente uit. Als een gemeente in het omgevingsplan geen regels heeft gesteld voor de activiteit ‘dempen van waterstructuren’, komt een aanvrager alleen bij het waterschap uit en worden alleen de waterstaatkundige waarden getoetst. Gemeenten zijn niet verplicht om regels op te nemen voor historische waterstructuren. Een gemeente heeft verschillende opties:

Het vergunningstelsel van de gemeente Schagen

De gemeente Schagen wees in het bestemmingsplan Landelijk gebied Harenkarspel uit 2013 grote delen van het grondgebied aan als 'agrarisch met waarden' en koppelde daaraan een vergunningplicht. Voor het dempen of vergraven van sloten kan alleen een vergunning worden verleend indien geen onevenredige aantasting plaatsvindt van cultuurhistorisch waardevolle verkavelingspatronen.¹⁰

3.6 Omgevingsvergunning voor het uitvoeren van een werk, geen bouwwerk zijnde, of van werkzaamheden

- a. Het is verboden zonder of in afwijking van een omgevingsvergunning voor het uitvoeren van werken, geen bouwwerk zijnde, of van werkzaamheden, de volgende werken, geen bouwwerken zijnde, of werkzaamheden uit te voeren:*
1. het aanbrengen van opgaande beplanting
 2. het afgraven, ophogen en/of egaliseren van gronden
 3. het aanleggen van voet- en fietspaden
 4. het aanleggen van dagrecreatieve voorzieningen
 5. het aanleggen van kavelpaden en andere verhardingen met een oppervlakte groter dan 100 vierkante meter.
- b. Het is verboden zonder of in afwijking van een omgevingsvergunning ter plaatse van de aanduiding 'cultuurhistorische waardevolle verkaveling' de volgende werken, geen bouwwerken zijnde, of werkzaamheden uit te voeren:*
- het dempen of (ver)graven van sloten en andere waterlopen.
- c. De onder sub a en b bedoelde omgevingsvergunning is niet vereist voor werken, geen bouwwerken zijnde, en werkzaamheden die:*
1. het normale onderhoud, gebruik en beheer betreffen
 2. reeds in uitvoering zijn op het tijdstip van het van inwerking treden van het plan
 3. mogen worden uitgevoerd op basis van een reeds verleende omgevingsvergunning.
- d. De onder sub a en b bedoelde omgevingsvergunning wordt slechts verleend, indien geen onevenredige aantasting plaatsvindt ten aanzien van cultuurhistorisch waardevolle verkavelingspatronen.*

Optie 1: Niets regelen

Gemeenten kunnen ervoor kiezen om de activiteit ‘dempen’ niet in het omgevingsplan op te nemen of daar geen meldings- of vergunningplicht aan te koppelen. De gemeente kan bijvoorbeeld kiezen om alleen een vergunningplicht op te nemen voor initiatieven waarbij grond wordt ‘afgegraven, opgehoogd of vergraven’. In dat geval hoeft de initiatiefnemer dus geen vergunning bij de gemeente aan te vragen voor het dempen van een sloot en is dit in deze gemeente toegestaan.

Optie 2: Vergunningvrij onder voorwaarden (algemene regels)

De gemeente kan ervoor kiezen om aan de activiteit ‘dempen’ een meldings- of informatieplicht te koppelen. In dat geval heeft de initiatiefnemer geen vergunning van de gemeente nodig, maar zijn er wel voorwaarden (direct bindende regels) aan de activiteit verbonden, zoals een melding of het aanleveren van informatie bij de gemeente. Wijkt de initiatiefnemer af van deze voorwaarden, dan kan de gemeente daarop handhaven.

Optie 3: Dempen toestaan met vergunning en beoordelingsregels

Als een gemeente de activiteit ‘dempen’ heeft opgenomen in het vergunningstelsel en daar een vergunningplicht aan heeft gekoppeld, is ze in de gelegenheid om de demping te beoordelen en om wel of niet een vergunning te verlenen (zie ook kader: Het vergunningstelsel van de gemeente Medemblik).

Voor het beoordelen of natuur- of milieuwaarden bij demping worden aangetast, kan de Omgevingsdienst om advies worden gevraagd. Over de archeologische waarden adviseert de gemeente- of regioarcheoloog en over cultuurhistorie kunnen de beleidsadviseur en de gemeentelijke adviescommissie om advies worden gevraagd. Of advies nodig is, hangt af van het gemeentelijke omgevingsplan – daarover in het volgende hoofdstuk meer.

Optie 4: Absoluut verbod

Ten slotte kan de gemeente kiezen om de activiteit ‘dempen’ niet toe te staan, ook niet onder direct werkende voorwaarden of vergunningplicht. Dan geldt een absoluut verbod. De initiatiefnemer kan dan nog steeds een vergunning aanvragen, maar ontdekt in het Omgevingsloket al dat het dempen van de waterstructuur niet is toegestaan. Bij het niet voldoen aan de beoordelingsregels of bij een verbod, kan een beroep worden gedaan op een ‘buitenplanse omgevingsplanactiviteit’. Dan wordt gekeken naar de ‘evenwichtige toedeling van functies’.

1.3 De praktijk: twee vergunningen

In het ideale geval komt de initiatiefnemer via het Omgevingsloket bij het waterschap én de gemeente uit, want dan worden alle waarden getoetst die de ruimtelijke ontwikkeling raken. In de praktijk wordt een initiatiefnemer lang niet altijd via het Omgevingsloket geattendeerd op de vereisten of de benodigde vergunning van de gemeente. Dat komt bijvoorbeeld doordat het Omgevingsloket nog niet volledig is ingericht of doordat de initiatiefnemer in het Omgevingsloket zelf zijn of haar pad kiest en alleen uitkomt bij een vergunningsaanvraag bij het waterschap. In dat geval beoordeelt niemand of natuur-, archeologische, cultuurhistorische en overige ruimtelijke waarden in het geding komen.

Als een initiatiefnemer in het Omgevingsloket wel wordt geattendeerd op de benodigde vergunningaanvraag bij de gemeente, krijgt hij of zij soms wel een vergunning van het waterschap, maar niet van de gemeente (of andersom). Beide vergunningen worden niet gelijktijdig verstrekt en meestal ontvangt de initiatiefnemer de vergunning van het waterschap eerder dan die van de gemeente. Dat maakt het ingewikkeld voor gemeenten om de vergunning te weigeren, omdat bij de initiatiefnemer de verwachting kan zijn gewekt dat de vergunning al ‘rond’ is. Het is daarom aan te bevelen om als gemeenten en waterschappen goed samen te werken in het Omgevingsloket en in het vergunningverleningsproces.

Historische waterstructuren op Marken. (foto: André Russcher)

2. Inrichting van het omgevingsplan

Gemeenten hebben vier beleidsopties voor de omgang met historische waterstructuren: ‘niets regelen’, ‘vergunningvrij’, ‘vergunningplicht’ of ‘verbod’. In dit hoofdstuk worden deze beleidsmogelijkheden nader toegelicht.

Gemeenten zijn vrij om te kiezen hoe zij cultuurhistorisch waardevolle landschapselementen opnemen in het omgevingsplan – ze kunnen thema’s of gebieden aanwijzen, en daar voor de verschillende activiteiten (zoals dempen) regels voor opstellen.

2.1 Regels voor de hele gemeente of per deelgebied

Een gemeente kan voor een activiteit (zoals ‘dempen van waterstructuren’ of ‘plaatsen van een duiker’) *thematische* of *gebiedsgerichte* regels opnemen. Een thema wordt meestal ingezet voor het hele gemeentelijk grondgebied. Regels voor historische waterstructuren kunnen bijvoorbeeld onder het thema ‘cultureel erfgoed’, ‘landschap’, ‘water’ of ‘natuur’ worden geschaard. Voor zo’n thema formuleert de gemeente doelen en daarbij formuleert zij regels voor de verschillende activiteiten.

Regels voor een activiteit kunnen ook aan een gebied worden gekoppeld, dit zijn meestal deelgebieden binnen de gemeentegrenzen. De gemeente onderscheidt dan verschillende gebiedstypes, bijvoorbeeld ‘buitengebied’ of ‘historische binnenstad’. De locatie van zo’n deelgebied wordt vastgesteld in het omgevingsplan en voorzien van doelen, zoals ‘het behoud van het waardevolle karakter van het gebied’. Op basis daarvan kunnen gemeenten regels opstellen voor de verschillende toegestane activiteiten in het gebied.

Een gemeente is vrij om de regels voor de activiteit te koppelen aan een thema of aan een gebied. Het meest voor de hand liggend is om de regels voor de activiteit van het dempen van historische water-

structuren en verkavelingspatronen in een thema onder te brengen, zoals ‘cultureel erfgoed’ of ‘waardevol landschap’.

Beschermd landschap

De provincie Noord-Holland heeft in de provinciale omgevingsverordening 32 gebieden aangewezen als Beschermd Landschap (BL) vanwege hun ecologische, landschappelijke, cultuurhistorische of aardkundige waarden. In bijna alle gemeenten in Noord-Holland liggen dit soort gebieden. Het BL-beschermingsregime stelt dat hun kernkwaliteiten niet mogen worden aangetast.

In diverse BL’s worden het verkavelingspatroon en het hieraan gekoppelde slotenpatroon genoemd als kernkwaliteit. Ruimtelijke ontwikkelingen die het verkavelingspatroon wijzigen of leiden tot het dempen of wijzigen van sloten, worden als aantasting van deze kernkwaliteit beschouwd. Dempen van een waterstructuur is in deze BL’s daarom volgens de provinciale omgevingsverordening niet toegestaan, ook niet het dempen van een deel ervan.

Gemeenten moeten het BL-beschermingsregime zelf verwerken in hun omgevingsplan en erop toezien dat de kernkwaliteiten niet worden aangetast. De gemeente neemt dan de locatie van het BL op in haar omgevingsplan en formuleert daar doelen voor, zoals het beschermen en het behouden van de kernkwaliteiten. Voor de activiteit ‘dempen’ activeert de gemeente vervolgens regels, zoals een vergunningplicht voor het dempen van waterstructuren.

Cultuurhistorisch waardevol verkavelingspatroon

In sommige gemeenten liggen waardevolle verkavelingspatronen die buiten het BL vallen of die niet benoemd zijn als kernkwaliteit in het BL. De gemeente kan dan een eigen thema met locatie, doel en regels bedenken. In het verleden hebben diverse Noord-Hollandse gemeenten gebieden aangewezen als ‘agrarisch met waarden’. Dat kan ook een thema met locatie, doel en regels zijn.

Sommige Noord-Hollandse gemeenten – waaronder Purmerend, Medemblik en Schagen – hebben de bescherming van waterstructuren of verkavelingspatronen al opgenomen in het beleid. In de meeste Noord-Hollandse gemeenten die cultuurlandschap hebben geborgd in beleid – het specifiek benoemen van waterstructuren of verkavelingspatronen komt minder vaak voor – geldt de regel dat landschappelijke en cultuurhistorische waarden ‘niet onevenredig mogen worden aangetast’.

De gemeente Súdwest-Fryslân (zie ook kader: Ingrediënten voor het omgevingsplan) formuleerde de regel iets uitgebreider door in haar omgevingsplan aan het hele buitengebied de ‘waarde – landschap verkaveling’ toe te kennen en nam daarbij als regel op: ‘Deze gronden zijn bestemd voor het behoud, het herstel en de uitbouw van de landschappelijke en cultuurhistorische waarden van de bijzondere kavelstructuur en kavelsloten (inclusief dijksloten)’. De gemeente kende deze waarde toe aan het hele buitengebied, zodat ze altijd kan bepalen of een demping wenselijk is.

2.2 Regels: verbod, vergunningplicht of voorwaarden

Per thema kunnen activiteiten aan regels worden gekoppeld. De gemeente kan kiezen voor: ‘niets regelen’, ‘verbod’, ‘vergunningvrij onder voorwaarden’ of ‘vergunningplicht’. Als een gemeente niets regelt neemt zij geen regels op voor de omgang met historische waterstructuren in het omgevingsplan.

Verbod

Voor een verbod is de regel die de gemeente opneemt in het omgevingsplan simpel: ‘Het is verboden om het dempen van sloten en/of andere waterlopen en/of -partijen uit te voeren.’

Vergunningvrij onder voorwaarden

Is een activiteit ‘vergunningvrij onder voorwaarden’, dan is er geen sprake meer van een verbod, maar worden ‘niet-interpreteerbare voorwaarden’ als regels opgenomen. Als een initiatiefnemer voldoet

aan deze voorwaarden, is er geen vergunning nodig. Denk bij voorwaarden aan: de locatie (binnen een bepaald werkingsgebied), de omvang van dempen in kubieke meters, grondverzet et cetera.

Vergunningplicht

Bij een vergunningplicht werken gemeenten met beoordelingsregels. Hierbij hoort de regel: ‘Het is verboden zonder om een omgevingsvergunning van het bevoegd gezag sloten en/of andere waterlopen en/of partijen te dempen’ (zie kader: Ingrediënten voor het omgevingsplan). De activiteit waaraan deze regel wordt gekoppeld kan zijn ‘dempen’, maar bijvoorbeeld ook ‘activiteit in een beschermd landschap’, of ‘activiteit in een bijzondere landschapsstructuur of gebied met aardkundige waarde’. Dit kan de gemeente vrij formuleren.

2.3 Advies

Het blijft een kwestie van interpretatie wanneer er sprake is van een ‘onevenredige aantasting of afbreuk aan de waterstructuren of verkavelingspatronen’. Om dat te ondervangen kan een gemeente een gemeentelijke adviescommissie ruimtelijke kwaliteit om advies vragen. Vrijwel alle gemeentelijke adviescommissies in Noord-Holland hebben een brede adviestaak, in lijn met de Omgevingswet, waarbij het de bedoeling is dat de commissie zoveel mogelijk aan de voorkant van ruimtelijke processen adviseert en initiatiefnemers uitdaagt en inspireert.¹²

De gemeentelijke adviescommissie kan over verschillende activiteiten en functies om advies worden gevraagd. Het kan gaan over vergunningaanvragen voor monumenten, maar de advisering kan ook gaan over overige activiteiten met betrekking tot cultureel erfgoed, bijvoorbeeld over ingrepen aan cultuurlandschappen. Dat legt de gemeente vast in haar omgevingsplan. Om de initiatiefnemer vooraf meer duidelijkheid te geven, kan de gemeente ook een beleidsregel opstellen als afwegingskader om wel of geen vergunning te verlenen. In het volgende hoofdstuk daarover meer.

Ingrediënten voor het omgevingsplan

Voorbeeld: de dubbelbestemming ‘Waarde – landschap verkaveling’ in het bestemmingsplan van de gemeente Súdwest-Fryslân.¹¹

Artikel 42 Waarde – landschap verkaveling

42.1 Bestemmingsomschrijving

De voor **‘waarde – landschap verkaveling’ aangewezen gronden** zijn, naast de aangegeven andere bestemming (basisbestemming), tevens bestemd voor:

- a. **het behoud, het herstel en de uitbouw van de landschappelijke en cultuurhistorische waarden van de bijzondere kavelstructuur en kavelsloten (inclusief dijksloten).**

42.2 Omgevingsvergunning voor het uitvoeren een werk, geen bouwwerk zijnde, of van werkzaamheden

- a. **Het is verboden zonder of in afwijking van een omgevingsvergunning van het bevoegd gezag, de volgende werken, geen bouwwerken zijnde, of werkzaamheden uit te voeren:**

1. **het ophogen, afgraven, afschuiven of egaliseren van gronden**
2. **het dempen en/of graven van sloten en/of andere waterlopen en/of partijen.**

- b. De onder a bedoelde vergunning is niet vereist voor werken, geen bouwwerken zijnde, en werkzaamheden die:
 1. reeds in uitvoering zijn op het tijdstip van inwerkingtreding van het plan
 2. mogen worden uitgevoerd krachtens een reeds verleende omgevingsvergunning
 3. normaal onderhoud en/of het normale natuurbeheer betreffen
 4. bodemverstoringen betreffen, die door middel van gestuurde boringen uitgevoerd worden waardoor de kavelstructuur en kavelsloten niet aangetast worden
 5. op basis van nadere toetsing van de specifieke locatie voor de ontwikkeling geen hoge landschappelijke- en/of cultuurhistorische waarde hebben.
- c. De onder a bedoelde vergunning wordt slechts verleend, indien:
 1. **er geen onevenredige afbreuk wordt gedaan aan de gaafheid van het gebied met de bijzondere kavelstructuur en kavelsloten, dat is voorzien van de dubbelbestemming ‘waarde – landschap verkaveling’ waarbij tevens wordt getoetst aan de landschappelijke en cultuurhistorische waarden zoals beschreven in de ‘Historisch-geografische inventarisatie en waardering van het buitengebied’ (bijlage 8), de ‘Landschapsbiografie Súdwesthoeke’ en/of de ‘Historische verkaveling structuren’ (bijlage 1)**
 2. de waterhuishouding niet onevenredig wordt aangetast en hier advies voor ingewonnen is bij de waterbeherende instantie.

Dit artikel komt uit het bestemmingsplan voor het buitengebied van de gemeente uit 2023. Het bevat echter al alle elementen die nodig zijn voor de vertaling naar het omgevingsplan:

- De aanwijzing: het werkingsgebied waarvoor dit artikel geldt.
- Het doel, in het omgevingsplan ook wel oogmerk genoemd.
- De vergunningplicht.
- De activiteiten waar de vergunningplicht over gaat.
- De beoordelingsregel op basis waarvan de vergunning kan worden verleend.

Kenmerkend verkavelingspatroon in het veengebied Broek op Waterland. (foto: André Russcher)

3. Inventariseren, waarderen en afwegingskader

Deze handreiking focust op het proces van de vergunningverlening voor historische waterstructuren en op de mogelijkheden om de structuren in het omgevingsplan te beschermen. Om duidelijk te krijgen wat de gemeente wil beschermen, is het noodzakelijk om eerst de waterstructuren te inventariseren en deze te waarderen.¹³ Met een afwegingskader kan vervolgens maatwerk worden verleend voor de vergunningverlening.

Aan het kiezen van de meest passende beschermingsvorm gaan vragen vooraf zoals: welke historische waterstructuren liggen er in de gemeente? Welke zijn kenmerkend voor het landschap? Na de inventarisatie en waardering wordt een afwegingskader opgesteld. De gemeente kiest vervolgens voor een beschermingsvorm en bepaalt op grond daarvan of een vergunning voor het dempen van een historische waterstructuur verleend wordt.

Inventariseren

Het inventariseren van waterstructuren kan op verschillende schaalniveaus, maar het heeft de voorkeur om elke historische waterstructuur

binnen de gemeente te inventariseren. Niet alleen omdat grote waterstructuren gebiedsoverstijgend kunnen zijn, maar ook omdat ook kleine slootjes deel uitmaken van het topografisch archief en bijvoorbeeld verraden waar oude huisplaatsen liggen.

Voor de inventarisatie kan bestaand kaartmateriaal benut worden. De waterschappen hebben alle wateren en waterkeringen digitaal in kaart in hun leggers.¹⁴ Daarin staan de afmetingen, functie en onderhoudsplicht van elke watergang, en ze kunnen gebruikt worden bij het inventariseren van historische waterstructuren. Door de leggers te vergelijken met de kadastrale minuutplannen van 1832 of met de Bonnebladen, komen historische waterstructuren in beeld.¹⁵

Als er grote ruimtelijke ontwikkelingen in of langs waterstructuren zijn gepland, kan een gebiedsbiografie houvast bieden. Dit is een integraal, wetenschappelijk verantwoord, toegankelijk geschreven en rijk geïllustreerd verhaal over de opbouw, ontstaansgeschiedenis, kernkwaliteiten en eventueel toekomstmogelijkheden van een gebied. Gebiedsbiografieën van waterstructuren beschrijven meestal de waterstructuur in relatie tot het omliggende landschap. De gemeente Alkmaar maakte een gebiedsbiografie voor het Alkmaars

De visie van gemeente Zaanstad: linten, dijken, paden én waterlopen

In 2020 heeft de gemeente Zaanstad de visie voor een van de kernkwaliteiten van de gemeente vastgesteld: het bijzondere landschap van linten, dijken en paden. Sinds 2024 maken waterlopen ook deel uit van deze visie, want het een kan niet los gezien worden van het ander. Zo bieden de waterlopen die haaks op het dorpslint staan, eindeloze uitzichten op het achterland, waardoor het lint en het landschap nauw verbonden zijn. Gezamenlijk met de linten, dijken, paden vormen de waterlopen de onderlegger van het huidige landschap en de verbinding tussen stad en land in Zaanstad.¹⁸

Kanaal, om inzicht te geven in de geschiedenis en erfenissen van het gebied, ter voorbereiding van de herinrichting van het gebied Alkmaars Kanaal.¹⁶ Voor het Noordzeekanaal is in opdracht van de provincie een gebiedsbiografie gemaakt als bouwsteen voor het ontwikkelperspectief van het Novex-gebied.¹⁷

Waarderingscriteria

Na inventariseren volgt waarden. Een veelgebruikte methode om cultuurhistorische objecten of structuren te waarden, is een waarderingsmethode op basis van de criteria 'karakteristiek', 'zeldzaamheid', 'gaafheid', 'ouderdom' en 'ensemblewaarde' (zie kader: Wetenschappelijke waarderingsmethode: criteria). De wetenschappelijke waardering, de ontwikkelingspotentie van afzonderlijke elementen en structuren, en de waardering door bewoners kunnen alle drie invloed hebben op het politieke standpunt om de landschappelijke of cultuurhistorische waarden in het omgevingsplan op te nemen.¹⁹

Waterstructuren kunnen op verschillende schaalniveaus worden gewaardeerd – bijvoorbeeld op structuurniveau (per waterloop) of op gebiedsniveau (per verkavelingsblok of polder). Op gebiedsniveau komen de criteria 'gaafheid' en 'ensemblewaarde' vrijwel altijd overeen. De

gaafheid van verkavelingspatronen uit zich namelijk in het aantal in de loop der tijd verdwenen perceelsgrenzen. Omdat bij verkavelingspatronen vaak niet naar individuele structuren wordt gekeken, betekent een aangetaste gaafheid daarmee ook een aangetaste ensemblewaarde. Vanwege de grote overlap kunnen de criteria 'gaafheid' en 'ensemblewaarde' worden samengevoegd op gebiedsniveau.²¹

De beoordeling van de waarderingscriteria kent meestal drie uitkomsten: gemiddeld, hoog en zeer hoog. Als alle criteria gewaardeerd worden, worden de scores bij elkaar opgeteld tot een totaalscore (zie de bijlage achterin deze handreiking: Waarderingsmethodiek door de gemeente Súdwest-Fryslân).

Met een dergelijke waardenkaart van waterstructuren wordt inzichtelijk welke sloten van gemeentelijk belang zijn. Dit betekent echter niet dat lager gewaardeerde sloten minder goed bij ruimtelijke ontwikkelingen gebruikt kunnen worden. Ze kunnen bijvoorbeeld een hoge recreatieve potentie hebben of benut worden bij de ruimtelijke doelstelling van de provincie Noord-Holland opgave om tien procent meer groen-blauwe dooradering te realiseren.

Waarderingsmethode: criteria

De wetenschappelijk waarderingsmethode onderscheidt de volgende criteria waarop cultuurhistorische objecten of structuren worden gewaardeerd:

- Karakteristiek: de mate waarin de waterstructuur kenmerkend is geweest voor de wordingsgeschiedenis van het landschap waarin het voorkomt.
- Ensemble: de aanwezigheid van de omgeving waarin of waarmee de historische waterstructuren tot stand zijn gekomen.
- Gaafheid: de mate van intactheid van de oorspronkelijke structuur.
- Ouderdom: de periode waarin de waterstructuur (of verkaveling) tot stand is gekomen.²⁰
- Zeldzaamheid: de mate van voorkomen van de structuur in Noord-Holland of in Nederland.

Afwegingskader

Een afwegingskader voor de vergunningverlening voor ingrepen in waterstructuren is altijd maatwerk en kan per gebied in de gemeente verschillen. Hier een voorbeeld van zo'n afwegingskader.

De waterstructuur is oud: zij komt voor op de kadastrale minuutplannen of Bonnebladen of in geval van droogmakerij of aandijking op de kopergravure of topografische kaart uit de periode van de incultuurname van het gebied.

Ja: niet akkoord met de vergunningverlening

Nee: kijk naar het volgende criterium

De waterstructuur is nog intact ten opzichte van (of komt dichtbij) de oorspronkelijke situatie.

Ja: niet akkoord met de vergunningverlening

Nee: kijk naar het volgende criterium

De waterstructuur is kenmerkend voor de wordingsgeschiedenis van het landschap waarin zij voorkomt.

Ja: ga niet akkoord met de vergunningverlening

Nee: kijk naar het volgende criterium

Het type waterstructuur komt nergens anders voor, of hooguit op kleine schaal op andere locaties.

Ja: niet akkoord met de vergunningverlening

Nee: kijk naar het volgende criterium

De waterstructuur heeft een relatie met de omgeving waarin of waarmee het tot stand is gekomen, zoals een oude molenplaats of een historisch dijklichaam.

Ja: niet akkoord met de vergunningverlening

Nee: akkoord met de vergunningverlening

Het karakteristieke verkavelingspatroon in de Beemster. (foto: André Russcher)

4. Een paar tips

Het aantal dempingen van waterstructuren in Noord-Holland is ongekend hoog en daarmee verandert het landschap drastisch in korte tijd. Dit is een ongewenste ontwikkeling met het oog op de cultuurhistorische en archeologische waarden, maar ook met het oog op de waarde ervan voor waterbeheer, ecologie, recreatie en toerisme, ruimtelijke kwaliteit en de opgaven die ons te wachten staan.

Om waterstructuren en verkavelingsstructuren herkenbaar en beleefbaar te houden kunnen gemeenten aan de slag gaan met de volgende punten:

- Neem in het omgevingsvergunningstelsel de activiteit ‘dempen’ en ‘plaatsen duiker’ op, zodat de aanvrager via het Omgevingsloket (ook) bij de gemeente uitkomt voor de nodige vergunning.
- Infomeer de initiatiefnemer bij de vergunningaanvraag in het Omgevingsloket dat het waterschap de waterstaatkundige waarden toetst en de gemeente cultuurhistorische, archeologische, milieu- en andere ruimtelijke waarden – én dat daarom van beide overheidsinstanties een vergunning is vereist voordat begonnen mag worden met het werk.
- Bedenk een thema zoals ‘waardevol cultuurlandschap’, ‘beschermd landschap’ of ‘agrarisch met waarden’, baken een gebied af, formuleer een doel en regels voor de activiteit, voor borging in het omgevingsplan.
- Verwijs in het omgevingsplan naar de landschapelijke of cultuurhistorische waarden van waterstructuren en verkavelingspatronen die niet onevenredig mogen worden aangetast. Of neem specifieke regels hierover op, zodat de gemeente altijd een instrument heeft om te beslissen over een vergunningverlening voor demping.
- Zoek contact met het waterschap voor betere afstemming over het dempen van historische waterstructuren.
- Bij vergunningaanvragen voor dempingen kunnen gemeenten advies inwinnen bij de gemeentelijke adviescommissie ruimtelijke kwaliteit, of als het om het Beschermd Landschap gaat, bij het RO-loket van de provincie Noord-Holland.

Noten

1. [Leidraad Landschap en Cultuurhistorie 2018](#). De Leidraad maakt inzichtelijk welke landschappelijke en cultuurhistorische waarden van belang zijn, en moet gemeenten, initiatiefnemers, beheerders en ontwerpers stimuleren en inspireren tot kwalitatieve en duurzame ruimtelijke ontwerpen. De werking van de Leidraad is vastgelegd in de Omgevingsverordening NH2022.
2. De uitvoeringsorganisatie van Waterschap Amstel, Gooi en Vecht is Waternet. Dit is een gemeenschappelijke organisatie van het waterschap en de Gemeente Amsterdam. Bekijk de exacte grenzen van de waterschappen via kaarten.mooinoord-holland.nl > Grenzen > Waterschap.
3. De enige verschillen in het vergunningverleningsproces tussen de activiteit ‘dempen’ en de activiteit ‘plaatsen van een duiker’ zijn de specifieke regels over op welke locatie een omgevingsvergunning wel of niet is vereist. Zie HHNK paragraaf 2.1.5., Rijnland hoofdstuk 4, AGV artikel 3.39.
4. Tenzij het gaat om sloten in beschermd gebied, zoals een waterkering. Zie [Waterschapsverordening HHNK paragraaf 2.1.22](#).
5. [Waterschapsverordening AGV paragraaf 2.4.3](#), en [paragraaf 2.4.4](#).
6. [Waterschapsverordening Rijnlandse keur hoofdstuk 16](#). Bekijk de legger voor het onderscheid in belangrijk (donkerblauw) en overig oppervlaktewater (lichtblauw).
7. De [kopergravure](#) van Van Berckenrode uit 1643/1644 laat de hoofdstructuur van de droogmakerij zien met het oorspronkelijke sloten- en wegenpatroon (zie ook: beemsterraadsinformatie.purmerend.nl/Documenten/brief-Kopergravure.pdf).
8. In 2024 heette het ‘Beschermd Landschap’ (BL) nog ‘Bijzonder Provinciaal Landschap’ (BPL). De naam is sinds 2025 gewijzigd samen met de regelgeving rondom bouwen in deze gebieden. Bekijk de exacte grenzen van de Beschermd Landschappen via kaarten.mooinoord-holland.nl > Beschermingsregimes Erfgoed > Provincie
9. [Bestemmingsplan Buitengebied, gemeente Medemblik. Vastgesteld op 22-02-2018](#).
10. [Zie Bestemmingsplan Landelijk gebied Harenkarspel, gemeente Schagen. Vastgesteld op 11-12-2013](#).
11. [Bestemmingsplan Buitengebied Súdwest-Fryslân I. Vastgesteld op 28-09-2023](#).
12. Omgevingswet artikel 17.9 en Motie Veldman en Albert De Vries, Tweede Kamer, vergaderjaar 2014-2015, 33 962, nr. 120.
13. Zie de [Handreiking Groen Erfgoed](#) voor een uitgebreide toelichting op het inventariseren en waarderen van landschappelijke structuren en objecten.
14. Zie bijvoorbeeld de [legger oppervlaktewateren van Rijnland](#).
15. De oudste kadasterkaarten, van rond 1832, noemen we kadastrale minuutplannen. Die van heel Noord-Holland zijn te bekijken via kaarten.mooinoord-holland.nl > historische kaarten > Historische kaart 1832. De kaarten zijn nauwkeurig, maar gaan uit van eigendomsgrenzen en niet per se van kavelgrenzen. Daarom kan een gemeente ook kiezen om de accurate Bonnebladen van omstreeks 1900 te gebruiken.
16. Zie www.alkmaar.nl/alkmaarskanaal/themas/gebiedsbiografie-geeft-houvast-voor-de-toekomst/
17. Zie biografienzkg.nl/
18. [Linten, dijken en paden. Het historische netwerk van de gemeente Zaanstad. Gemeente Zaanstad, 2024](#).
19. [Bestemmingsplan Buitengebied Súdwest-Fryslân I. Vastgesteld op 28-09-2023. Bijlage 8 Historisch-geografische inventarisatie en waardering](#).
20. Over het gebruik van ouderdom in historisch-geografische waarderingen bestaat veel discussie. De ouderdom zegt namelijk meestal weinig over de waarde, al kan de ouderdom in het geval van verkavelingsstructuren wel degelijk waarde geven aan ensembles, zeker in combinatie met de andere criteria.
21. [Bestemmingsplan Buitengebied Súdwest-Fryslân I. Vastgesteld op 28-09-2023. Bijlage 8 Historisch-geografische inventarisatie en waardering](#).

Bijlage:

Waarderingsystematiek door de gemeente Súdwest-Fryslân

De gemeente Súdwest-Fryslân waardeerde zowel alle waterstructuren als verkavelingsblokken aan de hand van haar waarderingscriteria en bepaalde zo welke waterstructuren of verkavelingsblokken (zeer) hoge cultuurhistorische waardering hebben en welke niet. Deze waardering is vervolgens als bijlage toegevoegd aan het omgevingsplan en maakt deel uit van de beoordelingsregel of een vergunning voor het dempen van een waterstructuur wel of niet kan worden verleend.*

Kenmerkendheid

Zeer hoog (3 punten) – De structuur is bepalend voor de ontwikkeling van het Zuidwest-Friese cultuurlandschap en is zeer kenmerkend voor het landschapstype waarin het voorkomt.

Hoog (2 punten) – De structuur heeft bijgedragen aan de ontwikkeling van het Zuidwest-Friese cultuurlandschap en is kenmerkend voor het landschapstype waarin het voorkomt.

Gemiddeld (1 punt) – De structuur heeft op kleine schaal bijgedragen aan de ontwikkeling van het Zuidwest-Friese cultuurlandschap en is enigszins kenmerkend voor het landschapstype waarin het voorkomt.

Laag (0 punten) – De structuur heeft niet bijgedragen aan de ontwikkeling van het Zuidwest-Friese cultuurlandschap en is niet kenmerkend voor het landschapstype waarin het voorkomt.

Gaafheid ensemble

Zeer hoog (3 punten) – De historische verkavelingsstructuur is zeer goed bewaard gebleven en het ensemble wordt niet of nauwelijks aangetast door bijvoorbeeld stads/dorpsuitbreidingen, moderne infrastructuur, droogmakerijen of ruilverkavelingen.

Hoog (2 punten) – De historische verkavelingsstructuur is goed herkenbaar in het huidige landschap, maar het ensemble is op kleine schaal aangetast door bijvoorbeeld stads/dorpsuitbreidingen, moderne infrastructuur, droogmakerijen of ruilverkavelingen.

Gemiddeld (1 punt) – De historische verkavelingsstructuur is enigszins herkenbaar in het huidige landschap maar het ensemble is sterk aangetast door bijvoorbeeld stads/dorpsuitbreidingen, moderne infrastructuur, droogmakerijen of ruilverkavelingen.

Laag (0 punten) – De historische structuur is niet meer herkenbaar in het huidige landschap

Ouderdom

Zeer hoog (3 punten) – De verkavelingsstructuur is voor 1500 tot stand gekomen.

Hoog (2 punten) – De verkavelingsstructuur is tussen 1500-1800 tot stand gekomen.

Gemiddeld (1 punt) – De verkavelingsstructuur is tussen 1800-2000 tot stand gekomen.

Laag (0 punten) – De verkavelingsstructuur is na 2000 tot stand gekomen.

Zeldzaamheid

Zeer hoog (3 punten) – De structuur komt nergens anders of slechts op enkele andere locaties in Friesland of Nederland voor.

Hoog (2 punten) – De structuur komt op weinige andere locaties in Friesland of Nederland voor.

Gemiddeld (1 punt) – De structuur komt op kleine schaal op andere locaties in Friesland of Nederland voor.

Laag (0 punten) – De structuur komt op grote schaal op andere locaties in Friesland of Nederland voor.

Score en wegingsfactor

Als alle vier criteria gewaardeerd zijn, worden de scores opgeteld tot een totaalscore. Daarna kunnen ze worden teruggerekend naar een eindwaardering:

Waarderingsklasse	Waardering
Laag	0-3
Gemiddeld	4-6
Hoog	7-9
Zeer hoog	10-12

* Zie www.ruimtelijkeplannen.nl/documents/NL.IMRO.1900.2023BPBGBSWFI-vast/t_NL.IMRO.1900.2023BPBGBSWFI-vast.pdf en www.ruimtelijkeplannen.nl/documents/NL.IMRO.1900.2023BPBGBSWFI-vast/b_NL.IMRO.1900.2023BPBGBSWFI-vast_bijlage8.pdf

Colofon

Deze handreiking is gemaakt door het Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland.

Tekst

Bas Schout (Buro Schout), Lisa Timmerman en Kim Zweerink (Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland)

Redactie

Inge den Oudsten (Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland)

Eindredactie

Maarten Ettema | Mettaal

Vormgeving

Studio PeetR | Peter Koomen

Beeldverantwoording

Voorblad André Russcher

p.4 kaart dempingen Opmeer-Medemblik, Lisa Timmerman

p.7 en 9 verkavelingspatronen Marken, Broek in Waterland en Beemster, André Russcher

p.8 duiker in de Purmer, huibertsbv.nl

p.12 kaart voorgestelde demping bij Bennemeer

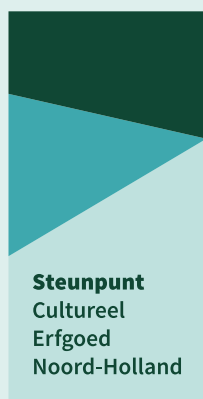
p.12 kaart demping bij Schagen-Zuid

p.13 kaart demping bij Bennemeer, Lisa Timmerman

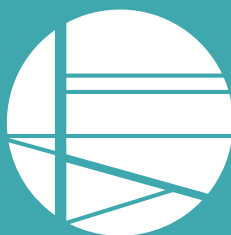
Met dank aan

Carla Soonius (Archeologie West-Friesland) | Samira Paarlberg, Benno van Kampen en Maarten Klingers (gemeente Medemblik) | Annemarie Lodder, Marit Spaanderman-Brandhorst en Marieke Adrichem (gemeente Haarlemmermeer) | Annemieke Bergsma-Eijsackers, Michiel Veldkamp, Reinier Mees en Surush Ebrahimi Poer (provincie Noord-Holland) | Ingrid Oud en Annemiek van der Eng-Verduin en de voltallige afdeling vergunningen (Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier) | Louise de Bok-Hofman en Siegfried Veldkamp (Hoogheemraadschap van Rijnland) | Anne Schopman, Kevin van Hees en Martijn van Gilst (Waternet, Waterschap Amstel, Gooi en Vecht) | Ook dank aan alle gemeenten die via de enquête of in gesprek een bijdrage hebben geleverd aan de totstandkoming van deze handreiking.

Februari 2025

Emmastraat 111
1814 DP Alkmaar
T 072 520 44 59
E info@steunpunterfgoednh.nl
W www.steunpunterfgoednh.nl

**MOOI
NOORD-
HOLLAND**

ADVISEURS
OMGEVINGSKWALITEIT

Het Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland wordt uitgevoerd door stichting MOOI Noord-Holland in opdracht van provincie Noord-Holland.

info@steunpunterfgoednh.nl | www.steunpunterfgoednh.nl